

LUCIANO GARIBALDI

SECRETUL MORȚII LUI
MUSSOLINI

Traducere din limba engleză de Eugen Avram

Introducere de Robert R. Miller

Prefață de Petre Otu

CORINT
ISTORIE

LUCIANO GARIBALDI s-a născut la Roma, în 1936. Are în spate o lungă carieră de istoric și jurnalist profesionist. Este autorul mai multor lucrări de cercetare istorică, specializându-se în fascismul italian și în cel de-al Doilea Război Mondial. Cele mai importante titluri ale sale sunt: *Mussolini e il Professore. Vita e diari di Carlo Alberto Biggini*, 1983 (biografia și jurnalele lui Carlo Alberto Biggini, jurist, ministru fascist al Educației și confidentul lui Mussolini); *L'altro italiano. Edgardo Sogno: sessant'anni di antifascismo e di anticomunismo*, 1992; *Le soldatesse di Mussolini. Memoriale inedito di Piera Gatteschi Fondelli generale delle ausiliarie della RSI*, 1995; *Enciclopedia del fascismo*, 1998; *Un secolo di Guerre*, 2001. De asemenea, Luciano Garibaldi este autorul mai multor rapoarte și articole de investigații, publicate în cele mai cunoscute reviste din Italia.

Redactare: Ruxandra Tudor

Tehnoredactare computerizată: Claudiu Popescu

Design copertă: Brainchild Studios/NYC, Dan Eberhat

Ilustrația copertei: Arhiva Enigma Books

Luciano Garibaldi, *Mussolini: The Secrets of His Death*

Copyright © 2004 Enigma Books

All rights reserved.

Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin
GRUPULUI EDITORIAL CORINT.

ISBN 978-606-8623-47-4

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

GARIBALDI, LUCIANO

Secretele morții lui Mussolini / Luciano Garibaldi ; trad. și
note: Eugen Avram ; pref.: Petre Otu. - București : Corint Books,
2014

Bibliogr.

Index

Glosar

ISBN 978-606-8623-47-4

I. Avram, Eugen (trad.)

II. Otu, Petre (pref.)

94(450)''19'' Mussolini,B

929 Mussolini,B

Prefață

Ce sfârșit de neimaginat a avut Benito Amilcare Andrea Mussolini, dictatorul Italiei timp de peste două decenii, care se considera un semizeu, capabil să refacă Imperiul Roman. Ascuns într-o coloană germană în retragere, el a fost descoperit de partizani, arestat și apoi ucis în ziua de 28 aprilie 1945, împreună cu amanta sa de-o viață, Claretta Petacci.

Cadavrele lor, împreună cu ale altor demnitari fasciști, uciși și ei în aceleași împrejurări, au fost duse la Milano, orașul de origine al fascismului, și atârinate cu capul în jos sub un acoperiș, în fața unei benzinării aparținând companiei Esso, din Piazzale Loreto. La acest spectacol macabru au asistat mii și mii de italieni, precum și numeroși militari americani.

Ulterior, cadavrele au fost lăsate o vreme pe jos, în Piazzale Loreto, fiind înconjurate de mulțime. Și, așa cum s-a putut vedea în filmul despre execuția lui Mussolini, difuzat de Live Leak la sfârșitul anului 2011, unii cetățeni loveau trupurile inerte cu picioarele sau le scuipau.

Două zile mai târziu, respectiv la 30 aprilie 1945, Adolf Hitler, luând aminte la ceea ce i se întâmplase prietenului său de la sud de Alpi, a ales să-și pună capăt zilelor împreună cu partenera sa, Eva Braun, care i-a devenit soție în ultimele zile de viață.¹ Înainte de gestul suprem, Führer-ul a dispus ca trupurile

¹ Pentru acest aspect, a se vedea, între altele: Henrik Eberle și Mathias Uhl, *Dosarul Hitler. Dosar secret al NKVD alcătuit pentru Iosif Stalin pe baza protocoalelor de anchetă ale aghiotantului personal al lui Hitler*

să le fie incinerate pentru a nu fi profanate fie de conaționali, fie de soldații Armatei Roșii, care ocupaseră, practic, Berlinul.

Moartea violentă a celor doi dictatori, care contribuiseră decisiv la incendierea continentului european, este ilustrativă pentru sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Dar, în același timp, ea a generat multiple controverse în posteritate. Pe seama morții lui Hitler, de exemplu, au circulat și continuă să circule numeroase teorii care se înscriu în paradigma conspiraționistă. Și-a găsit moartea în buncăr sau a reușit să fugă? Iată întrebarea-cheie în jurul căreia s-a discutat și se discută foarte mult, deși izvoarele istorice indică, destul de clar, după opinia noastră, varianta sinuciderii.

Nici moartea lui Benito Mussolini nu a fost scutită de dispute aprinse, de-a lungul anilor fiind aduse în discuție diverse scenarii. Acesta este și subiectul lucrării de față scrise de Luciano Garibaldi, un foarte cunoscut ziarist și istoric italian cu o impresionantă carte de vizită. Autorul s-a născut în anul 1936 și a lucrat, de-a lungul carierei sale, la mari ziare din Peninsula. Să mai remarcăm că a fost primul ziarist italian care a reușit să intre în Cehoslovacia după invazia sovietică, din anul 1968.

Concomitent cu activitatea de ziarist, Luciano Garibaldi s-a aplecat și asupra unor subiecte de istorie, devenind un specialist reputat în istoria contemporană a Italiei și, în special, a

Otto Günsh și ale ordonanței Heinz Linge la Moscova în 1948-1949, traducere din limba germană de Ioana Constantin, prefață de prof. dr.h.c. Horst Müller, directorul Institutului de Istorie Contemporană München-Berlin, Editura Meditații, București, 2007; Joachim Fest, *În buncăr cu Hitler. Ultimele zile ale celui de-al Treilea Reich*, traducere din limba germană de Roland Schenn, cuvânt-înainte de Stejărel Olaru, Editura Corint, București, 2013; Heinz Linge, *Cu Hitler până la capăt. Memoriile ordonanței lui Hitler*, traducere din limba germană de Roland Schenn, cuvânt-înainte de Petre Otu, Editura Corint, București, 2014.

regimului fascist creat și condus de Mussolini. În 1982 a scris o carte despre sfârșitul acestuia, revenind constant, de-a lungul anilor, asupra problematicii, astfel încât lucrările, studiile și articolele îl recomandă drept unul dintre cei mai profunzi cunoscători ai acestei perioade dramatice din istoria statului italian.

Cartea de față este una iconoclastă, întrucât respinge variantele oficiale privind moartea lui Mussolini, propagate ani în șir și intrate temeinic în conștiința publică. Luciano Garibaldi apreciază că dispariția violentă și rapidă a dictatorului italian a fost opera serviciilor secrete britanice, și nu a partizanilor italieni, așa cum s-a scris decenii de-a rândul. Acestea erau, după opinia sa, vital interesate în lichidarea liderului italian, pentru ca el să nu fie capturat viu, așa cum prevedea convenția de armistițiu încheiată de Italia cu Națiunile Unite la 3 septembrie 1943 și anunțată la 8 septembrie același an.

Un eventual proces de genul celui de care au avut parte liderii germani și japonezi, în care Mussolini ar fi depus mărturie, era foarte stânjenitor pentru Marea Britanie, în general, și pentru Winston Churchill, în special. Acesta purtase o lungă corespondență cu ducele înainte și în timpul războiului, în care fuseseră abordate subiecte extrem de sensibile. Printre acestea se afla și problema antamării unor tratative de pace separată cu Germania, prim-ministrul britanic și colaboratorii săi cei mai apropiați fiind interesați de folosirea bunelor relații pe care Mussolini le avea cu Hitler pentru a se ajunge la o încetare a ostilităților cu occidentalii. În acest mod, armata germană ar fi putut continua acțiunile militare pe Frontul de Est împotriva Uniunii Sovietice.

Trebuie spus că tratativele pentru încetarea războiului purtate între germani, pe de o parte, și aliați, pe de altă parte, reprezintă o problemă amplu dezbătută în istoriografia internațională, iar veridicitatea lor nu poate fi pusă la îndoială. Concomitent,

între marii aliați ai Coaliției Națiunilor Unite au existat mari suspiciuni pe această linie, fiecare temându-se de inițiative separate ale partenerilor de alianță.

Suntem la sfârșitul conflagrației mondiale și un asemenea subiect devoalat ar fi zguduit serios soliditatea marii alianțe, ce obținuse, printr-un remarcabil efort militar, victoria în fața Axei. Iată de ce serviciile secrete britanice, bine cunoscute pentru eficiența și profesionalismul lor, l-au lichidat pe Mussolini și au făcut eforturi foarte mari, încununate de succes, pentru a intra în posesia documentelor pe care acesta le deținea și care, după propria opinie, i-ar fi salvat viața. Britanicii au câștigat competiția cu americanii pentru capturarea lui Mussolini, iar Churchill a putut scrie în memoriile sale că: „Lumea a fost scutită, cel puțin, de un Nürnberg italian”. În Anexa I, autorul sintetizează zece motive credibile ale „pistei engleze” în privința omorării lui Mussolini.

O a doua mare idee analizată pe larg de Luciano Gaibaldi în captivanta sa carte este legată de ceea ce istoricii au denumit „comoara de la Dongo”, respectiv valorile, în primul rând aurul, strânse de Mussolini și care se aflau în coloana sa. Cine și-a însușit aceste valori însemnate, parte din ele fiind rezultatul extorcării evreilor italieni de către Mussolini? Concluzia minuțioaselor cercetări ale autorului indică faptul că Partidul Comunist Italian, una dintre cele mai mari formațiuni politice de stânga din țările occidentale și cu o puternică influență în politica internă italiană postbelică, a fost principalul beneficiar al „comorii lui Mussolini”. Iată un motiv suplimentar pentru comuniști de a susține cu tărie ideea „pedepsirii revoluționare” a dictatorului italian.

În sprijinul ideilor sale, autorul realizează o amplă și temeinică investigație a izvoarelor, cu deosebire a surselor memorialistice, trece în revistă diverse ipoteze ce s-au formulat pe

parcurs, relevă nuanțe noi ale unor fapte bine cunoscute, își pune întrebări pertinente și formulează concluzii incitante, tulburătoare chiar. Cititorul are parte, astfel, de o lectură pasionantă, cartea fiind un adevărat „thriller istoric”, de foarte bună calitate științifică.

Să mai consemnăm că moartea lui Mussolini continuă să suscite interesul specialiștilor și al opiniei publice. În 2007, justiția italiană a clasat ancheta criminalistică asupra morții dictatorului fascist Benito Mussolini, deschisă în urma reclamației nepotului Guido Mussolini. Acesta și-a exprimat suspiciunile față de versiunea oficială, potrivit căreia Mussolini ar fi fost executat de Rezistență în timp ce fugea din calea trupelor aliate către Elveția. După această decizie, el își manifestă intenția de a se adresa Curții Penale Internaționale, deși moartea fostului dictator fascist era acoperită de amnistia din 1946.

Au continuat, de asemenea, să apară lucrări asupra subiectului¹ enunțat și însuși autorul cărții prefațate, Luciano Garibaldi, a revenit, parțial, asupra acestuia împreună cu Franco Servello².

Cartea de față are și reverberații românești, deși referirile la România sunt puține. Mai întâi, moartea violentă și rapidă a lui Mussolini și a amantei sale, Clara Petacci, trimite la dispariția cuplului Nicolae și Elena Ceaușescu la 25 decembrie 1989. Și asupra morții dictatorului român planează foarte multe controverse, iar perioada care a trecut de la acel Crăciun în-sângerat n-a elucidat și clarificat disputele. Foarte probabil, el va continua să rămână un subiect ce va reține mult timp atenția istoricilor.

¹ Philip Morgan, *The Fall of Mussolini, Italy, the Italians, and the Second World War*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2007.

² Franco Servello, Luciano Garibaldi, *Perché uccisero Mussolini e Claretta: oro e sangue a Dongo*, prefazione di Aldo Di Lello, Soveria Mannelli (Catanzaro), Rubbettino, 2010.

În al doilea rând, Benito Mussolini a fost, alături de Hitler, un autor al tragediei românești din 30 august 1940, când, prin Dictatul din Palatul Belvedere din Viena, nord-vestul României a fost cedat Ungariei.¹ De aceea, moartea lui nu avea de ce să-i întristeze pe români, care se simțeau răzbunați într-un fel.

În al treilea rând, relațiile româno-italiene au fost, în perioada 1940-1943, destul de strânse, România fiind aliată cu Italia în cadrul Pactului Tripartit al Axei. De altfel și în perioada interbelică raporturile dintre București și Roma au cunoscut unele momente destinse, așa cum a fost cel din perioada 1926-1927.²

Luciano Garibaldi menționează în lucrare că România a fost una dintre țintele lui Mussolini, în eforturile sale de ieșire din război. Documentele românești confirmă din plin o asemenea aserțiune, Bucureștiul având și inițiative în acest sens.

De pildă, Mihai Antonescu, ministrul român de Externe din epocă, a elaborat, în toamna anului 1941, împreună cu trimisul italian la București, Renato Bova Scoppa, proiectul unei „Axe latine” din care urmau să facă parte Italia, Franța, Spania,

¹ Din vasta bibliografie aferentă acestui subiect reținem doar lucrările: Mihai Manoilescu, *Dictatul de la Viena, Memorii iulie-august 1940*, Editura Enciclopedică, București, 1991; Valer Pop, *Bătălia pentru Ardeal*, pregătire pentru tipar și prezentare Nicolae Mareș, Editura Colosseum, f.a.; Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române 1938-1944*, ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, Editura Humanitas, București, 1994; *Problema transilvană. Disputa teritorială româno-maghiară și URSS 1940-1946. Documente din arhivele rusești*, redactată de Onufrie Vințeler și Diana Tetean, comentarii de Onufrie Vințeler, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2014.

² Detalii în Petre Otu, *Mareșalul Averescu. Militarul, omul politic, legenda*, Editura Militară, București, 2005, pp. 337-350; Lilian Zamfiroiu, *Relații româno-italiene 1918-1940*, Editura Tritonic, București, 2011, pp. 74-87.

Portugalia și România. Alianța trebuia să aibă un caracter antiboldșevic, antislav și, în particular, antigerman.¹

Pe măsură ce situația militară devenea din ce în ce mai defavorabilă pentru germani și aliații lor, canalul italian era văzut la București drept unul foarte important pentru ieșirea României din Axă.² De altfel, Mihai Antonescu a vizitat Italia (27 iunie – 4 iulie 1943), iar, la 1 iulie, în cadrul unei întâlniri, a propus ca Mussolini să ia inițiativa tratativelor cu Națiunile Unite. Ducele a fost, în principiu, de acord, dar a cerut un răgaz de două luni, sperând că îmbunătățirea situației militare va crea condiții mai bune pentru negocieri. La 25 iulie 1943, a fost înlăturat de la putere de Marele Consiliu Fascist.

Revenind la subiectul rândurilor noastre, cititorul are în față o lucrare temeinic documentată, cu ipoteze îndrăznețe care răs-toarnă variantele oficiale de până acum. Este de sperat că accesul la documentele italiene și, mai ales, la cele britanice va aduce noi informații care să clarifice pe deplin împrejurările morții lui Benito Mussolini. Scrisă într-un stil alert și clar, cu o gradare savantă a intrigii istorice, lucrarea captivează și se citește cu mare interes.

PETRE OTU

¹ Renato Bova Scoppa, *Colloqui di due dittatori*, Ruffolo Editore, Roma, 1949, pp. 42-43.

² Valeriu Florin Dobrinescu, Ion Pătroi, Gheorghe Nicolescu, *Relații politico-diplomatice și militare româno-italiene (1914-1947)*, Editura Intact, București, 1999, pp. 313-360.

Introducere

Mussolini a fost împușcat pe 28 aprilie 1945. Măcar acest lucru este sigur și nimeni nu contestă data morții sale. Cadavrele — al lui Mussolini, al amantei sale, Claretta Petacci¹ și ale altor lideri fasciști — au fost expuse și fotografiate atârând de picioare, în Piazzale Loreto din Milano, toată dimineața zilei de 29 aprilie 1945, putând fi văzute de o mare mulțime de oameni. Deși au trecut peste 60 de ani de atunci, acele imagini brutale au rămas până astăzi ca unul dintre multele simboluri ale sfârșitului celui de-al Doilea Război Mondial, pentru Italia și pentru mapamond.

Întrebarea-cheie pe care istoricul și jurnalistul de investigații Luciano Garibaldi și-o pune în această carte este uluitoare. Nu cumva moartea lui Mussolini a fost, de fapt, o simplă execuție făcută de partizanii italieni, care acționau în numele unui serviciu al Forțelor Speciale Britanice (SOE)²?

Un documentar recent, produs de Peter Tompkins, un fost ofițer OSS în Italia, între 1943 și 1944, a fost difuzat de canalul italian RAI-3, pe 26 august și pe 4 septembrie 2004. Documentarul dezvăluie multe dintre informațiile din această

¹ Clarice Petacci, cunoscută și sub numele de Clara sau Claretta (1912-1945), l-a idolatrizat pe Benito Mussolini încă din copilărie. L-a cunoscut în 1932 și relația lor a devenit imediat oficială, deși Clarice era căsătorită, la momentul respectiv, cu locotenentul Richard Federici din aviația italiană (nota coordonatorului, n. c.).

² Aici și în continuare vezi lista de abrevieri din „Glosar”.

carte, cu interviuri foarte convingătoare ale principalilor protagoniști, despre moartea lui Mussolini și despre documentele pe care acesta le avea asupra sa, în momentul arestării. Există mai multe versiuni ale executării lui Mussolini de către partizani și de aceea mulți cercetători și istorici italieni au încercat, ani întregi, să scoată la lumină adevărul. Un articol scris de Richard Owen și publicat în revista londoneză *Times*, pe 28 august 2004, îl citează pe Christopher Woods, cercetător și istoric al SOE, discutând despre „posibila implicare a unui spion britanic în misiunea de asasinare a lui Mussolini, în calitate de conducător. «Este vorba doar de dorința de a inventa o conspirație. Liderii Rezistenței din Milano, în special partidele din aripa stângă, au decis că Mussolini trebuie ucis înainte de sosirea Aliaților.»” Avem convingerea că această carte, care analizează diferite afirmații, se apropie de ceea ce s-a întâmplat în realitate, pe 28 aprilie 1945, în satul Giulino di Mezzegra, de lângă Lacul Como, unde Mussolini și amanta lui, Claretta Petacci, și-au petrecut ultima noapte în viață și unde și-au găsit violentul sfârșit.

Chiar și după un sfert de secol de cercetări, putem spune că multe dintre dovezile disponibile sunt strict conjuncturale, deoarece nenumărate arhive le sunt inaccesibile sau chiar interzise istoricilor, iar o serie de alte documente fie au dispărut, fie au fost distruse. Până în prezent nu există, așadar, dovezi incontestabile. Oricum, drumul sinuos, care conduce la teoria implicării SOE, este presărat cu indicii uimitoare. În domeniul informațiilor secrete, atunci când avem de-a face cu operațiuni de spionaj sau misiuni sub acoperire, desfășurate la un nivel foarte înalt, orice element, oricât de imprecis, capătă, ca urmare, o importanță extraordinară. Una dintre problemele de fond pare să fie bine documentată — este vorba de înverșunarea lui

Winston Churchill de a distruge nazismul și fascismul și de a eradica existența lor politică, acesta nefiind împotriva asasinării dacă acest act era necesar.¹ Execuțiile naziștilor și ale colaboratorilor lor, de la cea a *Obergruppenführer*-ului SS Reinhard Heydrich², de la Praga, până la cea a amiralului Darlan³, de la Alger, ambele petrecute în 1942, au purtat amprenta operațiunilor SOE, fără să intre deloc în contradicție cu declarațiile sau cu deciziile prim-ministrului.

În consecință, cele mai importante aspecte ale eliminării lui Benito Mussolini și a amantei lui trebuie să se concentreze pe motivul execuției. Dincolo de problemele legate de arhivarea oricăror date și informații, încercările de a obține dovezi sunt îngreunate și de particularitățile politicii italiene. Deși au trecut peste 60 de ani de la evenimentele sângeroase din 1943-1945, întreaga perioadă este încă tabu pentru mulți italieni. Cu câteva excepții notabile, majoritatea istoricilor academicieni italieni a păstrat distanța față de orice strângere de dovezi sau de analizare științifică a acestora, dând, astfel, frâu liber interpretărilor de orice fel. Anii 1943-1945 au devenit, așadar, domeniul de investigații exclusiv al jurnaliștilor, mulți dintre aceștia având convingeri politice de dreapta, dar nu toate obligatoriu neofasciste. Cu toții au lucrat asiduu, în

¹ David Stafford, *Churchill and Secret Service*, Overbook, New York, 1997 (notele neatribuite aparțin autorului).

² *Obergruppenführer*-ului SS Reinhard Tristan Eugen Heydrich (1904-1942) a fost asasinat pe 27 mai 1942, când un grup de agenți partizani cehi a distrus, cu explozibil, automobilul cu care acesta se deplasa (n. c.).

³ Jean Louis Xavier François Darlan (1881-1942), amiral și om politic francez, comandant suprem al marinei franceze în 1939. La scurt timp după debarcarea aliaților în Africa de Nord (noiembrie 1942), este asasinat de Bonnier de La Chapelle, un student de orientare regalistă (n. c.).

încercarea de a strânge dovezi. Desigur, a existat și există și un număr de scriitori neo-fasciști, care analizează acest subiect, căutând să reabiliteze regimul fascist, în general, și chiar perioada RSI, ceea ce s-a dovedit a fi o misiune foarte dificilă, din toate punctele de vedere.

Recent au apărut câteva cărți ale unor autori cu convingeri politice de stânga, care tratează subiectul perioadei colaboraționiste 1943-1945 și al recompenselor obținute după eliberare. Cea mai populară și demnă de atenție este lucrarea lui Giampaolo Pansa, *Il Sangue dei Vinti*, (Sperling Kupfer, Milano, 2003). Prima reconstituire completă din punct de vedere istoric a carierei politice a lui Benito Mussolini a fost publicată într-o serie de opt volume biografice, scrise de Renzo De Felice. Autorul se oprește însă undeva la mijlocul anului 1944, lucrarea sa fiind, așadar, incompletă. Fost membru al Partidului Comunist Italian până în 1956, De Felice a început să lucreze la acest demers monumental în timp ce era încă influențat de ideologia marxistă, dar spre finalul lucrării și-a schimbat convingerile politice, transformându-se, astfel, în oaia neagră a stângii. De Felice consultase, printre multe altele, lucrările mai multor jurnaliști de investigații, inclusiv pe cele ale lui Luciano Garibaldi, autorul acestei cărți.¹ La sfârșitul anului 1995, De Felice a declarat, în cadrul mai multor interviuri, că va include, în ultimul volum despre biografia lui Mussolini, și documente care susțineau teoria implicării britanice în execuția Ducelui. Acest lucru l-a îndemnat pe renumitul istoric Denis Mack Smith, de la Oxford, să îl acuze pe De Felice că este „un istoric antibritanic” și să îi ceară autorului să facă publice orice documente noi pe care le-ar fi avut. Moartea subită a lui

¹ Renzo de Felice, *Mussolini, La Guerra Civile 1943-1945*, Einaudi, Torino, 1997-1998.

De Felice, în 1996, din cauza unui cancer pancreatic, l-a împiedicat însă să mai finalizeze ultimul volum-cheie al biografiei lui Mussolini, iar documentele pe care le menționase de nenumărate ori nu au fost de găsit nicăieri printre hârțiile lui.¹ În consecință, biografia nu aduce în discuție ce s-a petrecut, de fapt, în preajma execuției lui Mussolini și, conform istoricilor care îi cunoșteau pe De Felice și pe văduva sa, nu s-a găsit nicio notă aferentă pregătirii unui volum pe această temă. Cu toate acestea, este important să analizăm cuvintele exacte folosite de autor în declarațiile sale către presă. La o întrunire a istoricilor, De Felice a declarat pentru *Corriere della Sera*, pe 19 noiembrie 1995, următoarele:

Dacă aş afirma că am avut în mână un document incendi-ar, aş minți. Cu toate acestea, pot spune că am adunat un mare volum de documente, care indică implicarea clară a britanicilor în moartea lui Mussolini. Documentația pe care o dețin conduce la o singură concluzie: Benito Mussolini a fost ucis de un grup de partizani din Milano, la cererea serviciilor secrete britanice. Pentru englezi era cel mai bine ca Mussolini să fie mort. Era în joc interesul lor național, din cauza compromisurilor controversate care se vehiculau în corespondența pe care prim-ministrul Churchill o avusese cu Mussolini înainte, dar și în timpul războiului. (...) Există declarații ale persoanelor care au văzut scrisorile-document, iar un important om politic italian mi-a spus că acestea „*au fost returnate*”.

Acțiunea în sine a fost ordonată de un ofițer britanic care se afla în Milano, un apropiat al partizanilor din zonă, care formau două sau trei grupuri susținute fie de englezi, fie de americani, scopul fiind unul comun: capturarea lui Mussolini.

¹ François Delpla, *Churchill et les Français*, Paris, du Polygone, 2000, p. 561.

Americanii îl doreau pe fostul Duce în viață, pentru a-l trimite în judecată conform clauzelor Armistițiului dintre Italia și Aliați. Britanicii, în schimb, aveau propriile lor planuri de desfășurare a evenimentelor, după cum a declarat De Felice.

Între 1945 și 1947, în Italia au început să iasă la suprafață zvonuri răzlețe, referitoare la diferențele dintre mărturiile despre execuția lui Mussolini. Acestea puneau accentul, totodată, și pe dispariția inexplicabilă a unor mari sume de bani și a unor obiecte de valoare, care se aflaseră în convoiul de automobile și camioane care îl însoțiseră pe Duce, la plecarea sa din Milano, în după-amiaza zilei de 25 aprilie 1945. Valoarea actuală a întregii „comori” este estimată la miliarde de dolari. Cu câteva excepții (revista *Life*, de exemplu), cele mai multe dintre articolele și interviurile despre acest subiect nu au ajuns în presa internațională a vremii. Momentul de cotitură a survenit în martie 1947, la un congres al Partidului Comunist din Roma, unde Walter Audisio¹, cunoscut și sub pseudonimul Colonel Valerio², a ținut un discurs foarte bine mediatizat, în care își recunoștea contribuția la execuția Ducelui. Audisio a descris cu lux de amănunte modul în care au fost doborâți, prin împușcare, Mussolini și Clara Petacci. Această mărturie — care, ulterior, a mai avut câteva variante — a devenit „emblematică”

¹ Walter Audisio (1909-1973), partizan și om politic italian, adept al comunismului, responsabil pentru moartea dictatorului italian Benito Mussolini și a amantei sale Clara Petacci. În 1934, îi este descoperită apartenența la un grup antifascist clandestin și este condamnat la cinci ani de detenție. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, își reia activitățile împotriva guvernului condus de Benito Mussolini, organizând, din septembrie 1943, trupele de partizani (n. c.).

² Câțiva participanți la evenimentele de la Dongo, din 28 aprilie 1945, au declarat că nu-l pot identifica pe Walter Audisio cu persoana căreia i se spunea Colonelul Valerio. Unii dintre aceștia au spus chiar că Valerio era, de fapt, Luigi Longo, un lider partizan de elită.

în viziunea Partidului Comunist Italian și se pare că a satisfăcut opinia publică italiană, la acea vreme. Curând după declarațiile apărute în presă, Audisio a fost ales deputat comunist în Parlament. Câțiva ani mai târziu, au început să apară, în nenumărate cărți și articole de revistă, o serie de declarații ale unor martori oculari și ale altor persoane care au fost în preajma Ducelui și anturajului său, în ultimele zile de viață ale acestuia. Evident, cei mai mulți biografi ai lui Mussolini au descris în detaliu decesul Ducelui și, ca o consecință, rezultatul nu a fost altceva decât un episod final aproape grotesc din viața unui dictator.

Dongo, orașelul uitat de vreme, înălțat pe malurile frumosului lac Como, este potrivit mai degrabă ca loc pentru întâlniri romantice de secol XIX, decât ca scenă de represiune sângeroasă împotriva liderilor fasciști fugari. Diverși membri ai guvernului RSI și câțiva alți ghinionisti, care însoțeau convoiul, au fost aliniați de-a lungul falezei și împușcați în spate ca trădători. În tot acest timp, Mussolini și Clara Petacci au fost ținuti separat, fiind deja morți, conform unei versiuni, sau urmând să fie executați imediat după aceea, conform altei versiuni. Multe întrebări au rămas fără răspuns și multe teorii au ieșit la suprafață.

În această lucrare remarcabilă și bine documentată de investigație istorică Luciano Garibaldi oferă o descriere fascinantă a celor mai plauzibile teorii despre moartea lui Mussolini. El se bazează pe câteva materiale foarte vagi și analizează scenariile descrise de alți investigatori, concentrându-se, totodată, pe detaliile de natură medico-legală care contrazic ora și locul morții lui Mussolini din versiunea oficială. Trebuie spus de la bun început că din 1947, momentul în care versiunea oficială a lui Walter Audisio a fost făcută publică, nici guvernul italian, nici magistrații Curții de Justiție nu au inițiat vreo

investigație amănunțită, care să trateze, punctual, subiectul morții lui Mussolini. Este, de asemenea, surprinzător faptul că Guvernul Militar Aliat, organizația responsabilă cu administrarea Italiei ocupate în perioada 1945-1946, s-a bazat, în acest caz, pe rapoartele primite de la CLNAI. În afară de declarațiile martorilor oculari despre trupurile celor doi atârinate de picioare, în Piazzale Loreto, de către colonelul Charles Poletti, șeful AMG din Italia ocupată, există foarte puține descrieri ale unor observatori non-italieni despre evenimentele din 29-30 aprilie 1945, din Milano.

Așa cum a scris Winston Churchill în ultimul volum al lucrării sale, *Second World War*: „Lumea a fost scutită, cel puțin, de un Nürnberg italian”¹.

E posibil ca tocmai lipsa unei anchete oficiale amănunțite și părerea deja formată a publicului larg despre regimul fascist să fie exact cauzele care au determinat cercetarea nesfârșită a ceea ce încă este considerat de multe persoane un adevăr ambiguu. După război a existat, vreme de mai mulți ani, o formă de „corectitudine politică” — oricine punea la îndoială versiunea oficială risca să fie declarat „fascist”, o etichetă care ar fi însemnat, pentru mulți, sfârșitul carierei și compromiterea oricărei investigații istorice. Scopul acestei lucrări nu este să se implice în astfel de dispute, ci doar să examineze faptele, așa cum au fost descrise în diverse surse, și să încerce să ofere o explicație.

Una dintre prevederile armistițiului dintre Italia și Aliați semnat la Sicilia, pe 3 septembrie 1943, era ca guvernul italian să îl predea pe Benito Mussolini forțelor aliate. Politica oficială a SUA și a Marii Britanii era, așadar, menținerea Ducelui viu și nevătămat, în scopul judecării lui și a altor lideri ai Partidului Fascist, cu acuzația de crime de război — „Nürnberg-ul

¹ Winston S. Churchill, *The Second World War. Triumph and Tragedy*, Houghton Mifflin, Boston, 1953, vol. VI, p. 529.

italian” la care se referea Churchill. Prima întrebare importantă este, deci, de ce a fost ucis Mussolini? Din punct de vedere legal, guvernul italian, condus la acea vreme de premierul Ivanoe Bonomi¹, era obligat să respecte clauza armistițiului și să își exercite autoritatea asupra acțiunilor și politicilor CLNAI. În consecință, execuțiile se făceau în dezacord cu planurile guvernamentale și ale forțelor aliate care ocupau Italia. Versiunea „oficială” se bazează pe mărturia lui Walter Audisio, care a descris execuția ca pe o simplă recompensă „în numele poporului italian”.

Numeroasele încercări de a iniția contacte și tatonări care să conducă la o pace separată, sau măcar la un armistițiu, au rămas printre cele mai obscure mistere ale celui de-al Doilea Război Mondial. Iată un singur exemplu, care demonstrează complexitatea problemei. Mussolini, susținut și încurajat de japonezi, a încercat, în 1943, imediat după înfrângerea Axei la Stalingrad, să îl convingă pe Hitler să încheie o pace separată cu Stalin. Există mai multe indicii credibile despre contactele dintre Axă și ruși, care datează din 1943, câteva rapoarte despre o serie de astfel de negocieri secrete ieșind la suprafață în 1947, în presa din Statele Unite. În ziua răsturnării regimului Mussolini, pe 25 iulie 1943, numărul încercărilor de stabilire a păcii între nemți și ruși crescuse deja semnificativ. La începutul acelei săptămâni, pe 19 iulie, la Villa Gaggia din Feltre, lângă Veneția, a avut loc ceea ce ulterior s-a dovedit a fi ultima conferință militară a Axei, între Hitler și Mussolini. Întâlnirea s-a desfășurat între orele 11.00 și 15.00, iar planurile inițiale au impus prelungirea vizitei Führer-ului cu trei zile. Într-o carte

¹ Ivanoe Bonomi (1873-1951), om politic italian înainte și după cel de-al Doilea Război Mondial. Alăturându-se mișcări antifasciste în 1940, este numit prim-ministru după înlăturarea regimului mussolinian (1943) (n. c.).

anterioară¹, care conține jurnale și note editate aparținând lui Carlo Alberto Biggini, fost ministru fascist și confident apropiat al lui Mussolini, Luciano Garibaldi menționează un zvon conform căruia, la conferința de la Feltre, era așteptat să participe, în secret, și ministrul de Externe sovietic, Viaceslav Molotov. În acest fel, s-ar justifica programul prelungit la trei zile. Această conferință ar mai fi avut legătură, se pare, cu o întâlnire secretă dintre Molotov și Von Ribbentrop, care, conform rapoartelor, a avut loc în iunie 1943, în spatele liniilor germane de pe frontul de est, menționată, printre alții, de B.H. Liddell Hart în lucrarea sa, *The History of the Second World War*, de Renzo De Felice în biografia lui Mussolini și de William Stephenson în cartea sa, *A Man Called Intrepid*.² Pe de altă parte, Molotov a negat, în memoriile sale, orice astfel de zvonuri sau declarații.

Printre alte indicii, se numără și câteva relatări despre o serie de încercări de dialog între germani și sovietici, în Turcia și Suedia, prin intermediul ambasadorului sovietic Alexandra Kollontai.³ Există, de asemenea, și o consemnare a efortului major făcut de Stalin, în februarie 1942, pentru a-și demonstra

¹ Gerhard L. Weinberg, *A World At Arms*, Cambridge UP, New York, 1995, pp. 609-611 și p. 1076, notele 67 și 68.

² *New York Journal American*, 18 mai 1947, „Secret Nazi Files Disclose Plan for Sneak Red Truce”. Articolul menționează o conferință între Hitler și camarazii lui, desfășurată între 17-18 iulie 1943, în care Führer-ul ar fi declarat: „...amenințarea Japoniei de a intra în războiul împotriva Rusiei ne va ajuta să o facem pe aceasta din urmă să accepte oferta Germaniei pentru un armistițiu neanunțat, pe frontul de est, care să fie ținut secret față de anglo-saxoni. Rusia va continua să accepte materiale cu împrumut sau închiriate. Acest obiectiv politic merită orice sacrificiu”.

³ Arkadi Vaksberg, *Alexandra Kollontai*, Paris, Fayard, 1996, pp. 435-436.

întreaga disponibilitate de a face concesiile majore în favoarea Germaniei naziste, în schimbul unui acord de pace separat. Niciuna dintre aceste inițiative nu s-a materializat în vreun fel, dar toate au funcționat, printre Aliați, ca un factor inhibitor al oricărei idei care ar fi deviat de la doctrina „predării necondiționate”. Roosevelt și Churchill doreau să evite cu orice preț posibilele consecințe catastrofale ale eliberării unui număr de aproximativ 185 de divizii germane, de pe frontul de est. Ar fi existat riscul de a fi degajate în alte părți, așa cum s-a întâmplat în 1918, în urma tratatului de la Brest-Litovsk, în vest. Urmărind scopul acestei lucrări și având în vedere circumstanțele, concluzia este că se poate ca Ducele să fi fost prins de partizani la Dongo, pe 27 aprilie, având asupra sa unele documente confidentiale, referitoare la aceste contacte și nu numai.

Garibaldi analizează și un al doilea aspect major al morții lui Mussolini, și anume modul în care s-a desfășurat, în realitate, execuția acestuia. Rezultatul acestei analize declanșează multe alte concluzii, bazate pe o serie de elemente care fac parte din intrigă, cum ar fi, de exemplu, ora exactă a morții. Garibaldi caută să demonstreze că Mussolini și Clara Petacci au fost uciși în dimineața zilei de 28 aprilie, și nu în după-amiaza aceleiași zile. Acesta poate fi un punct crucial deoarece, dacă execuțiile au avut loc dimineața, versiunea oficială își pierde valabilitatea, determinând obligatoriu analiza altor scenarii. Dacă Mussolini a fost ucis dimineață, atunci identitatea călăilor se poate ascunde oriunde, inclusiv în spatele SOE și spionajului britanic. Este evident că nici în arhivele britanice, nici în diversele cărți despre operațiunile SOE în cel de-al Doilea Război Mondial și nici în documentele lui Churchill nu există nicio dovadă care să susțină vreuna dintre aceste teorii, iar prim-ministrul britanic a negat cu vehemență orice astfel de ipoteză, legată de

desfășurarea evenimentelor. Această temă este abordată în nenumăratele versiuni ale aceleiași povești, diferite și uneori contradictorii, două dintre ele fiind tratate de Peter Tompkins¹ în documentarul difuzat pe RAI-3. Prima este mărturia fostului lider al partizanilor, Bruno Giovanni Lonati, care susține că el a fost trăgătorul care l-a împușcat pe Mussolini, cu o rafală de pistol mitralieră Sten, acționând la ordinele unui misterios „căpitan John”, pe care nu l-a putut identifica însă cu certitudine, dar despre care se știa că era fiul unor imigranți italieni în Marea Britanie și ofițer al Forțelor Speciale ale SOE. Lonati arată exact modul în care s-a desfășurat tragerea și povestește cum și Claretta a fost împușcată de către căpitanul John aproape simultan. Cea de-a doua versiune conține declarația Doriinei Mazzola, un martor ocular. Deși sunt foarte asemănătoare cu descrierea lui Lonati, relatările acesteia despre execuția lui Mussolini se contrazic cu restul declarațiilor, în multe puncte esențiale.

O altă poveste tulburătoare se referă la cele 65 de kilograme de lingouri de aur, despre care s-a spus că ar fi fost transportate de Mussolini în convoiul său, cu o valoare, totală, în 2004, de aproape cinci miliarde de dolari americani. Citând mai multe surse, Garibaldi susține că aurul provenea din bunurile confiscate de la evreii italieni și străini, care fuseseră arestați și deportați în lagărele de concentrare din Italia și Germania. Acest aur a dispărut odată cu arestarea liderilor fasciști, iar Garibaldi, luând urma acestei comori, ajunge la o destinație surprinzătoare: cuferele Partidului Comunist Italian! În afară de Walter Audisio, au fost și alți comuniști italieni care au jucat un rol esențial

¹ Peter Tompkins (1919-2007), jurnalist american, corespondent al *New York Herald Tribune* și CBS în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. În 1943 este recrutat de OSS și devine agent sub acoperire în Italia (n. red.).

în evenimentele din Dongo și Milano, în aprilie 1945. Mulți dintre protagoniștii arestării lui Mussolini și a persoanelor din anturajul său erau comuniști cu carnet de membru de partid și militanți cu funcții și cu vechime. Imediat după evenimentele din aprilie 1945, câțiva dintre ei au fost implicați într-o serie de conflicte generate în interiorul partidului, care au dus la un lung șir de asasinat imediat după război și până la începutul anilor 1950. Toți cei care avuseseră de-a face cu „comoara de la Dongo” și cu evenimentele din jurul Lacului Como, din perioada 27-29 aprilie 1945, erau expuși riscurilor și se știe că peste 500 de persoane din nordul Italiei au avut parte de un sfârșit violent, din cauza unor informații pe care le-ar fi deținut. A fost o perioadă, înainte de Planul Marshall¹, în care Italia era percepută de Occident ca fiind pe punctul de a se transforma într-un satelit sovietic. Iată cuvintele pe care Churchill i le-a adresat lui Anthony Eden², la începutul anului 1945: „Sper că vom mai putea salva Italia de molima bolșevică”.³

Garibaldi tratează și alte mistere, cum ar fi motivul pentru care Claretta Petacci a refuzat să-și salveze viața, profitând de un avion militar, cu însemne croate, pe care nemții i l-au pus la dispoziție pentru salvarea și transportarea părinților și a surorii sale, Myriam, către Barcelona, pe 23 aprilie. Ea a refuzat însă, alegând să rămână alături de iubitul ei, Benito Mussolini, până la crudul sfârșit. Chiar și Mussolini ar fi avut posibilitatea

¹ Planul Marshall a fost primul plan de reconstrucție conceput de SUA după cel de-al Doilea Război Mondial, destinat statelor din vestul Europei. Numele său vine de la cel al Secretarului de Stat american George Marshall, care a lansat programul pe 5 iunie 1947, într-un discurs rostit în Aula Universității Harvard (n. c.).

² Robert Anthony Eden (1897-1977), politician britanic care a ocupat funcția de ministru al Afacerilor Externe de trei ori în perioada 1935-1955, inclusiv în timpul celui de-al Doilea Război Mondial (n. red.).

³ David Stafford, *op. cit.*, p. 311.

să scape cu ușurință, cu avionul, chiar și pe 24 aprilie, zburând spre Spania sau spre Turcia, așa cum i-au sugerat câțiva membri ai anturajului său. La rândul său, Vittorio, fiul Ducelui, i-a propus tatălui său să se ascundă într-un apartament sigur, din Milano, și să aștepte sosirea Aliaților. Ducele a refuzat însă, încercând, în schimb, să inițieze negocieri cu CLNAI, prin intermediul cardinalului Schuster, arhiepiscopul orașului Milano. După ce s-a convins că devenise obligatoriu să se predea, a decis să plece imediat către Lacul Como, indicând cu precizie drumul, de-a lungul malului stâng, cel mai apropiat de Elveția, dar, în același timp, și foarte vulnerabil la atacurile partizanilor. Ce a determinat această alegere? Garibaldi furnizează posibilele explicații, cele mai importante fiind legate de documentele pe care se știe că Ducele le ducea cu sine.

Din punct de vedere politic și istoric, fascismul s-a încheiat în Italia odată cu arestarea Ducelui, la ordinele regelui Italiei, din 25 iulie 1943. Mussolini știa că soarta propriei cariere depindea de soarta mișcării politice pe care o crease. „Vocea infailibilă a sângelui îmi spune că steaua mea a apus pentru totdeauna” — scria el în august 1943, în timp ce era prizonier al regelui Victor Emmanuel al III-lea, pe insula Ponza, în largul coastelor Sardiniei.¹ Simțea că viața lui politică activă rămăsese la acel moment undeva în urmă, chiar și după ce a fost eliberat de către Otto Skorzeny², pe 12 septembrie 1943, și a fost numit de către Hitler șef peste ce a fost, conform tuturor descrierilor, un guvern colaboraționist satelit. Se pare că, în

¹ Wilhelm Höttl, *The Secret Front*, Enigma, New York, 2003, p. 232.

² Otto Skorzeny (1908-1975) ofițer austriac, conducător al mai multor trupe de comando în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Cea mai importantă misiune a fost eliberarea lui Benito Mussolini, iar cea mai riscantă — încercarea de asasinare a lui Dwight David Eisenhower, comandantul suprem al forțelor aliate (n. c.).

timpul noului regim cunoscut ca RSI (Republica Socială Italiană) sau Republica de la Salò, Mussolini a fost, în cea mai mare parte, pasiv din punct de vedere politic.

Oricine citește notele lui Mussolini din perioada de captivitate și descrierile comportamentului său făcute de mai mulți martori oculari, din timpul ultimelor luni ale RSI, are o senzație de fatalism, dar aceasta poate fi înșelătoare. Dacă ar fi reală, am avea tendința să confirmăm numeroasele descrieri ale celor întâmplate în final — un fel de rendez-vous fatidic cu moartea, pe care Ducele și susținătorii fasciști, care l-au urmat spre Lacul Como, îl căutau, într-un fel sau altul. Oricum, ultimele sale acțiuni și decizii — plecarea din Milano, cu un convoi lung de mașini și camioane, care se îndrepta, din câte se pare, fie spre o redută din Alpi, pentru o ultimă înfruntare, fie spre o altă destinație — nu par să se potrivească nicicum cu fatalismul descris mai sus. Întrebarea pe care și-o pune Garibaldi, în cele din urmă, rămâne: a existat o altă strategie? A avut Ducele un plan, chiar și unul disperat, care, la un moment, nu a mai funcționat? Această carte încearcă să ofere câteva răspunsuri posibile, deși nedovedite. Consecvent în felul său de a fi, Mussolini s-a autoconsiderat, permanent, un fel de aventurier revoluționar, pregătit să își joace și ultima șansă. În același timp, a demonstrat, în trecutul său, că avea grijă să aranjeze bine pachetul de cărți în favoarea sa, înainte de a trece la acțiune.

Mai avea Mussolini o ultimă carte de jucat pe 25 aprilie 1945?

Paginile care urmează vor urmări câteva dintre indiciile în acest sens.